

Gezi Üzerine Analizler

Atilla Yayla

Prof. Dr. I İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

liberal düşünce, Yıl 18, Sayı 71, Yaz 2013, s. 171 - 180

Türkiye Tarihi'nin en önemli ve ilginç olaylarından veya olay silsilelerinden biri Haziran 2013 sonu ve Temmuz 2013 başlarında yaşandı. Bu olaylarla ilgili yazılı ve sözlü yorumlar yapanlar dünya görüşlerine ve olayların hangi parçaları üzerinde yoğunlaştıklarına bağlı olarak olaya değişik isimler ve anlamlar verdi. Buna paralel açıklamalar geliştirdi. Bazıları Gezi olaylarının çevre duyarlılıkları olan insanlara yönelik polis şiddetine tepkiden ibaret olduğunu söyledi. Bazıları hükümetin hayat tarzlarına yönelik müdahalelerinin veya müdahale etme ihtimallerinin olayların ardındaki asıl faktör olduğunu vurguladı. Başbakan'ın üslubunu bunun en büyük delili olarak sundu. Bazıları Gezi'de aslında bir tür "devrim" gerçekleştiğini söyledi. Bundan sonra Türkiye'de hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını, yepyeni bir gençliğin yine yepyeni değerlerle geldiğini ve ülkeyi değiştireceğini iddia etti. Gezi olayları popüler yorumcular yanında akademisyenlerin de ilgisini çekti. Bazı sosyoloji hocaları yüzeysel "derin" sosyolojik analizler yapmaya çalıştı. Kimi ampirik araştırmacılar Gezi'ye dizilen güzellemelemlere olgusal temeller sağlamak için amaçlı araştırmalar gerçekleştirmeye gayret etti.

Hiç şüphe yok ki bu değerlendirme ve analiz çabalarının her birinden doğrudan veya tersinden öğrenilebilecek şeyler var. Yani, açıklamaların bazıları çeşitli noktalara ışık saçabileceği gibi, bazıları da tersinden okunarak kimi gerçeklere ulaşmamıza yardımcı olabilir. Bu yüzden belki de bu yazı en başta soğukkanlı bir değerlendirmede öncelikle kaçınılması gereken hatalara işaret etmelidir. Bu çerçevede şunlar söylenebilir: Gezi olayını sosyolojik analizlere

konu yapmak çok zor ve bu yüzden, en azından şimdilik, anlamsız. Gezi’de doğrudan sosyolojik analize konu olabilecek bir sosyolojik entite yoktu. Geçici olarak, farklı amaçlarla bir araya gelmiş, ortak özellikleri ve tarzları, teşhis edilebilir kimlikleri oluşmamış bir insan kitlesi söz konusuydu. Gezi ille de sosyolojik analize tabi tutulmak isteniyorsa, yapılacak en doğru şey, Gezi olaylarının kitlesel tabanı olduğu aşağı yukarı açık olan Atatürkçüler, CHP’liler gibi toplum kesimleri üzerinde odaklanmaktır. Onları özne olarak almak bile tam manasıyla isabetli değildir ama Gezi’ye bir sosyal entite muamelesi yapmaktan daha doğru ve açıklayıcı sonuçlar vermesi ihtimali vardır. İkinci olarak meseleyi komplo seviyesine indirmek ve toptancı bir açıklama yapmak da yanlış bir yaklaşımdır. Olayın varsa dış bağlantılarının aydınlatılması için hayal gücüne dayanılmaz, çok daha somut verilere ihtiyaç var. Ayrıca, bu alanda mesafe kat edilse bile bu Gezi’de bir şekilde yer alan herkesin bu komplonun bilinçli aktörleri olduğu anlamına gelmez. Bu tür teoriler insanı zihin kapalılığına ve tembelliğe iter. Dolayısıyla, analizlerde komploya bağlı açıklamalara dayanmak akıllıca görünmüyor. Son olarak Gezi’de, bu tür her olayda olacağı gibi, pekçok küçük resim ve bir veya iki büyük resim var. Küçük resimleri değerlendirmek de gerekli olmakla beraber hiçbir küçük resmin tabloyu tam olarak sergilemesi beklenemez. Örnek vereyim, bir gün önceki şiddetli çatışmalardan sonra bazı eylemciler tarafından sokağın süpürülmesi esas itibarıyla sokağın süpürüldüğüne işaret eder ama süpürenler veya süpürtenler hakkında bize bir bilgi sağlamaz. Keza, Kılıçdaroğlu’nun bazı eylemciler tarafından dışlanmış veya paylanmış olması bunu yapanlar dahil eylemcilerin siyasî olmadığına delili olarak alınamaz. Böyle olup olmadığını anlamak için siyasî olmanın asıl göstergelerine dayanan araştırmalar yapmak gerekir. Son olarak Gezi aktörlerinin sadece biri üzerinde değil hepsi üzerinde durmak ve aktörleri hem kendi belirgin özellikleri – eylemleri açısından hem de varsa ortak faktörler açısından değerlendirmek gerekir.

Önce Gezi’de ne olduğu hakkında bir olgusal tespit yapmak lâzım. Gezi’de kökleri on yıllar öncesine uzanan büyük bir toplumsal vakıa yaşandı. 1940’larda dönemin diktatörü İnönü tarafından alanda bulunan Osmanlı mirası Topçu Kışlası yıkılmış ve alanın bir kısmı parka çevrilirken bir kısmına da İnönü heykeli yapılmak istenmişti. Heykel projesi gerçekleşmedi ama Gezi park olarak bugüne kadar geldi. İstanbul Belediyesi Başbakan Tayyip Erdoğan’ın desteğinde park alanını yeniden düzenlemek istedi. Proje, bildiğimiz kadarıyla, Kışla’nın yeniden inşasını da içermektedir. “Çevre konusunda duyarlıyız”, “ağaçların kesilmesini istemiyoruz” diyen bir grup parkı işgal etti. Birkaç gün sonra polis abartılı bir şiddet kullanarak parkı boşaltmaya çalıştı. Polisin aşırı şiddeti yaygın toplumsal reaksiyona yol açtı. Birçok kim-

se Taksim'e koşarak tepkiye destek verdi. Ancak, bir süre sonra olaylar hem büyümeye hem mahiyet değiştirmeye başladı. Sokak şiddeti doğdu ve kamu binalarına baskınlar düzenlendi. Olay bir çeşit darbe teşebbüsüne veya siyaseti yeniden dizayn etme çabasına dönüştü. Bunun olmayacağı anlaşılınca şiddet amaçsız sokak şiddetine, şiddetin hatırı için sürdürülen şiddete dönüştü. Günlerce polisle göstericiler arasında çatışmalar yaşandı. Bunlar haliyle toplumu ve siyaseti gerdi.

Ben bu yazıda daha çok liberal ilkelere dayanan bir analiz teşebbüsünde bulunmak istiyorum. Bunu üç ana başlık altında yapmaya çalışacağım: Gezi'de şiddet, Gezi'de beliren siyasî felsefe ve Gezi'de beliren politik ekonomi.

Gezi ve Şiddet

Şiddet, maalesef, beşerî hayatın bir gerçeği. İnsanlar ve insan toplumları bilinen her yerde ve her zaman birbirlerine karşı şiddet kullanmışlar. Bunun ağır maliyetleri yüzünden birçok önemli filozof şiddetin azaltılması ve kuralara bağlanmasıyla uygarlık arasında bir ilişki görmüş, hem iç hem uluslararası barış için formüller geliştirmek istemiştir. Uluslararası barış alanında Thomas Aquinas'ın "âdil savaş"ından Kant'ın "ebedî barış"ına kadar uzanan birçok anlamlı kavramsallaştırma karşımıza çıkar. Ulusal çapta ise en önemli yaklaşımlardan birini Hume'da buluruz. Hume'a göre, uygar toplumlar şiddeti önlemenin veya sınırlamanın yolunu kendisi bir şiddet aygıtı olan devleti yaratmakta bulmuştur. Bu tuhaf bir durumdur fakat aynı zamanda insanlığın belki de en büyük icadı veya keşfidir. Gerçekten, klasik liberal teoriye göre devletin varlığının meşrulaştırılması beraber yaşayış kurallarını uygulamanın şiddeti de kapsayan toplumsal maliyetini düşürmesinde yatmaktadır. Uygar toplumlarda bireylerin şiddet kullanma hak ve yetkileri kısıtlanmış ama onlara başka bireylerden yönelecek şiddetin önlenmesi görevi de devlete verilmiştir. Bu yüzden, devlet meşru şiddet kullanma tekeline sahip beşerî organizasyon olarak tanımlanır. Ancak, insanlar devleti yaratmak veya ona bugünkü statüsünü tanımakla çok büyük bir risk de almıştır. Zira, şiddet aygıtı olarak devletin kendisinin amaçları ve yetkileri dışına çıkarak onun karşısında aciz durumda olan ve maalesef acizliği gitgide artan bireylere ve birey gruplarına karşı haksız şiddet kullanması ihtimali hiç de az değildir. Otoriter ve totaliter ülkeleri bir yana bırakın, demokratik ülkelerde dahi durum böyledir. Polis bazen adi kriminal amaçlarla (haraç almak gibi), bazen amaç olmadan insanî zaafarla (öfke ve gösterişin eseri olarak), bazen de siyasî sebeplerle (sevilmeyen veya muhalif görüşleri susturmak, yıldırım için) haksız veya abartılı - orantısız şiddet kullanabilir. Bu yüzden, devletin şiddet aracı olarak

polisin devamlı bir gözetim ve denetim altında tutulması şarttır. Yanlışta düşen emniyet görevlilerine asla müsamaha gösterilemez. Hata yaptıkları kesin olanlar idarî tedbirlerden başlayıp hukukî müeyyidelendirmeye kadar uzanabilecek bir süreçte denetlenir. Demokrasinin temel kurallarından biri budur.

Gezi işgaliyle ilgili tartışmalarda, özellikle eleştirel bir pozisyonda olanlara, olayların asıl veya tek sorumlusunun polis olduğunu vurgulamak için, sık sık “polis şiddetinden ne haber?” türünden sorular soruluyor. Şüphe yok ki, liberal açıdan, orantısız ve haksız polis şiddetinin ahlâken kınanması, idarî ve hukukî olarak cezalandırılması gerekir. Meselâ, 31 Mayıs şafak baskınının zamanlaması bile bir haksız polis şiddetidir. Çadırların yakılması ve çok dar bir alanda biber gazı kullanılması da. Muhtemelen ikinci park boşaltma olayında da benzer bir durum söz konusudur. Ayrıca, olaylar esnasında yakın mesafeden kasıtlı olarak göstericilerin kafasına isabet edecek şekilde biber gazı kapsülü atarak insanların uzuv kaybına sebep olunması da... Kurşun sıkıp, adam dövüp can alınması da... Bu tür vakalarda, olaylarla ilgili bütün görüntüler sadece kamu mallarına ve özel mallara zarar verenleri tespit için değil bu açıdan da incelenmeli, yanlışlıklar ve bunları yapanlar tespit edilmeli ve üzerlerine gidilmelidir. Bu çerçevede Başbakan'ın polis teşkilâtına ve mülkî amirlere moral vermek ve sahip çıkmak için “ben emir verdim” diye seslenmesi bu görevi ortadan kaldırmaz. Dolayısıyla, Başbakan'ın “adam yedirmem” havasına girmesi ve olaya böyle bakması yanlış olmuştur. Vahim hatalarda polis memuru da, polis amiri de, mülkî amir de, gerekiyorsa politikacı da hesap vermek zorundadır. Bu adaletin ve toplumsal düzenin gerekli şartıdır. Ayrıca, bunları yapmanın siyasî otoriteyi zayıflatmak yerine güçlendirmesi beklenir. Gezi maalesef bu bakımdan eksik kalmıştır.

Ancak, haksız ve orantısız polis şiddeti Gezi'nin yoğun “sivil” siyasal şiddete sahne olduğunu gözden gizleyemez. Polis şiddeti kadar bu şiddetin çoğu da yanlıştır ve suçtur. Liberal açıdan ancak ve ancak nefsi müdafaa şiddeti haklı görülebilir. İlk baskın esnasında bunun olduğu açık. Lâkin, Gezi olaylarındaki tüm şiddet bu nitelikte değil. Bir defa Gezi'nin işgali de kendi başına bir şiddet. Hükümetin krizi yanlış idare etmiş olması ve işgali barışçıl yollarla sona erdirmemesi veya erdirememesi bu gerçeği değiştiremez. Dünyanın her ülkesinde bu tür işgaller kaçınılmaz olarak karşı şiddeti gerektirir, ama elbette bu şiddetin meşru sınırları içinde kalması beklenir. Polis şiddeti sınırlarını aştığı gibi sivil siyasî şiddet Gezi'de parkla sınırlı kalmadı, alabildiğine yayıldı. Eş zamanlı Dolmabahçe, Keçiören, Başbakanlık baskınları, kamu binalarına saldırılar, çok sayıda özel ve kamusal aracın tahribi, kamu mülküne ve özel mülke zarar verilmesi, yüzlerce polis yaralanması, 13 AK Parti binasının ateşe verilmesi, bir eski AK Partili belediye başkanının boğazının

kesilmesi, başörtülülere yönelik sözlü ve fiilî tacizler, Başbakanı ve ailesine yapılan çirkin küfürler vs. de şiddettir. Polisle göstericiler arasında yaşanan şiddetin bir kısmının özellikle bazı göstericiler tarafından bilinçli olarak yaratılması ihtimali de yabana atılamaz. Şiddet ve şiddet grupları üzerine literatürden haberdar olanlar şiddeti metod olarak benimseyen kişilerin ve grupların kafa yapısını, psikolojisini ve taktiklerini bilir. Böyle bir fırsatın onlar tarafından es geçilmiş olması ihtimali sıfırdır. Nitekim, Halil Berktaş'ın Nişantaşı havalisinin bir bölümünde yaşanan çatışmalarla ilgili gözlemleri ve televizyonlara yansıyan birçok görüntü bunu doğruluyor. Zaman gazetesinde 7 Temmuz'da adı çok geçen bir örgütün legal kanadında yer aldığı söylenen bir derneğin yöneticisi bir kişiyle yapılan mülakatta ifade edilen bazı görüşler de... Bu yüzden Gezi olaylarında yaşanan tüm şiddetin sırf polis şiddetinden ibaret olduğu veya sivil şiddetin tümünün sırf polis şiddetine cevap olarak doğduğu doğru değil. Maalesef süreçte yoğun bir sivil şiddet de vardı.

Son olarak, Gezi gibi olaylarda, hem genel olguyla hem şiddetle ilgili sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek için biraz soğukkanlı olmak ve olaya mümkün merteye kişiselleştirmeden, romantize etmeden bakmaya çalışmak lazım. Çatışmaların isteyerek veya kazaen içinde olan birçok kişiyle ilgili gözlemlerimden, konuşmalarımın ve okumalarımın, ünlü gazetecilerden yaşlı devrimcilere, kızgın partililerden sıradan öğrencilere kadar birçok kimsenin bunu yapmayı başaramadığını ve bu yüzden analizlerinde polis şiddetiyle ilgili haklı eleştirinin ve buna reaksiyon göstermenin bir adım ötesine geçemediğini müşahade ettim. Onları anlamaya çalıştım ve yaşadıklarına üzüldüm. Ama ne olup bittiği ancak genel manzaranın tüm unsurlarına bakarak anlaşılabilir. Bu yapıldığında polis şiddetinin haksız olanı yanında sivil şiddetin haksız olanının da kınanması ve mahkûm edilmesi gerektiği ortaya çıkar. Başka türlü yapmak şiddete bakışta açık bir çifte standartlılık teşkil eder.

Gezi'den Yansıyan Siyasî Felsefe: Elveda Özgürlük

Siyasî felsefe açısından bakıldığında Gezi'de ne oldu? Gezi'den nasıl bir siyasi felsefe çıkar? Bu sorulara herkes meşrebine göre cevap veriyor. Atatürkçülere, sosyalistlere, İşçi Partililere, TKP'lilere, Mustafa Kemal'in askerlerine, Ergenekon tutuklularına, Ertuğrul Özkök'e, hatta az sayıda liberale göre Gezi'de bir devrim oldu. Gezi siyaseti tamamen değiştirdi. Türkiye'nin önünü açtı. Özgürlük ve demokrasiye doğru gitmesi için Türkiye gemisinin yelkenlerini rüzgârla doldurdu. Siyasete yeni tarzlar ve ufuklar kazandırdı. Hızını alamayan bazı yorumculara ve kimi akademisyenlere bakılırsa, Gezi sadece

siyaseti değil her şeyi kökten değiştirdi. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak. Bazı ampirik araştırmacılara ve sosyologlara göre de Gezi’de yeni bir gençlik ortaya çıktı. Bu gençlik özgürlükten başka bir şey istemiyor. Yaşlı kuşakların değerlerini ve tarzlarını reddediyor ve kendi değer sistemini, özgün yöntemlerini geliştiriyor. Herkese müjde, ülkenin geleceğini bu harika kuşak belirleyecek...

Yirmili yaşlarda, yani sahip olduğum bilgi ve tecrübeden mahrum ve de devrimci bir ruha sahip biri olsaydım bütün bu iddiaları ciddiye alır ve sevinçle karşılardım. Ancak, olaylar boyunca hayretler içinde ve de tebessüm ederek bu söylenenleri dinledim, okudum. Gezi’den, kendimi ne kadar zorlasam da, bir özgürlük teorisi çıkmayacağını hissediyorum. Gezi üzerine güzellmeler döktürenlerin ve “gençlik” dedikleri gruba yağ çekenlerin veya mazide kalmış hayallerine onlar üzerinden işlerlik kazandırmaya çalışanların hinlik ve el çabukluğunu şaşkınlıkla gözlemliyorum. Uzun söze ve etraflı analize ihtiyaç yok, ben size ne olacağını şimdiden söyleyeyim. Gezi’de eylem yapanların önemli bir bölümü CHP’ye girecek. Mahallî örgütlerinde ve genel merkezinde partiyi etkileme yolunda umutsuz çabalar harcayacak. Zamanla bunların bir kısmı partinin Bizans labirentlerinde kaybolup gidecek. Bir kısmı klasik CHP tarzı siyaseti aşkla benimseyecek. Bir kısmı ise “yandım Allah” deyip bir süre sonra partiden kaçacak. Bu kimseler yaşlandıkça Gezi’de ne harikalar yarattıklarını anlatmak dillerine vuracak. Önce çocuklarına sonra belki torunlarına nasıl bir biber gazı kapsülünü zarif bir tekmeyle kendilerinden uzaklaştırdıklarını, polis kalkanına tüm güçlerini kullanıp okkalı bir tekme indirdiklerini, geceler boyu mevzi mevzi gezdiklerini anlatarak vadelerini doldurmaya çalışacak. Bu kadar.

Tarihin tür tür okumaları var. 1960’larda sosyalist devrimci idiyseviz, 1968 öğrenci olayları size tarihin hem başlangıcı hem sonu gibi görünür. Ne yıldız ama? Paris sokakları Mayıs ayında alev alevdi. Özgürlük diye haykıran gençler yerleşik düzeni yıkmak için meydanlardaydı. O zamanlarda da sosyologlar, gazeteciler, siyasîler, kerameti kendinden menkul “filozoflar” Gezi sonrasında gibi geleceğe ilişkin hem iyimser hem tehditkâr nutuklar atmaktaydı. Dünya yeniden kurulmaktaydı, nasıl olacağını (ki elbette daha iyi olacaktı) gençler belirleyecekti. Gençler belirledi hakikaten, ama Paris’tekiler değil, aynı sıralarda İskoçya’da 1423’te kurulan Saint Andrews Üniversitesi’nde Hayek okumaları yapmaya başlayan gençler. 1968’ten sonraki otuz uzun yılda Parisli şiddet meftunu devrimci gençler değil, uygarlık ve özgürlüğün en iyi açıklamalarından birini yapmış büyük kafalardan Hayek’in izinden giden parlak gençler dünyaya yön verdi. Şimdi de aynısı olacak. Kimse hayal kurmasın, bu ülkenin geleceğini Gezi’de şiddete bulaşmış eylemler ger-

çekleştirenler değil, Liberal Düşünce Topluluğu'nun bıkip usanmadan tekrarladığı seminerlerden ilham alarak geleceğe yürüyen gençler belirleyecek.

Gezi'den niye özgürlük çıkmaz? Cevap çok basit: Orada yansıyan siyasî felsefenin nitelikleri yüzünden. Orada egemen felsefe sosyalizm, nasyonal sosyalizm, faşizm, Atatürkçülük'tü. Bir avuç liberalin mevcudiyeti bunu değiştirmeye yetmezdi, yetmedi de. Bunların hepsi kurucu rasyonalist, bireyi ve toplumu yeniden yaratmayı amaçlayan toplum mühendisliğini esas yöntem olarak benimseyen, şiddeti seven, hatta ona tapan, savaş taraftarı "felsefeler". Bu yüzden barışa değil çatışmaya, uygarlıkta ilerlemeye değil gerilemeye hizmet edebilirler. Siyasî felsefe deyip geçmeyin, temel insanî problemlere cevaplar siyasî felsefede yatıyor. Bu yüzden Gezi'yi doğru anlamak ve oradan ne çıkabileceğiyle ilgili isabetli tahminlerde bulunmak için hangi felsefenin Gezi'de hükümran olduğuna bakmak lâzım. Yanılmayalım, anketlerde soru yöneltilenlerin bazıları tarafından "özgürlük istiyoruz" cevabı verilmesi hem gerçekten özgürlük istendiğini göstermez hem de kendi başına bu cevabı verenlerin özgürlüğün ne olduğunu ve özgürlükçü bir sistemin nasıl kurulup nasıl korunacağını bildiğinin garantisi olmaz. Çarlığa karşı Lenin'in öncülüğünde mücadele eden sosyalist devrimciler de hem kendileri için özgürlük istediler hem topluma özgürlük vaat ettiler. Sonuç tarihin en özgürlüksüz sistemiydi. Sovyet Rusya'da 12.5 milyon faili meçhul cinayet işlendi. On milyonlarca kişi faili belli katliamlara kurban gitti. Özgürlük birey tarafından sadece kendisi için istendiği zaman ulaşılmaktan ziyade herkes için istendiğinde elde edilebilir, gerçekleştirilebilir bir değerdir. Yani, "kimse bana karışmasın, gerisi umurumda değil" özgürlüğü ile özgürlüğün genel bir değer olarak herkes için var olması ve kurumsallaşması ayrı ayrı şeylerdir. Özgürlüğü anlamak ve kurumsallaştırmak için özgürlükçü felsefeden yani liberalizmden haberdar ve etkilenmiş olmak gerekir.

Yine de Gezi olaylarının iki siyasî faydası oldu. Birincisi Kemalistlerin biraz sivilleşmeye başlaması. Onlar açısından Gezi sürecinde iş başa düştü. Eskiden başkalarının çocuklarını başkalarına karşı kullanırlar, birbirlerine kırdırırlardı. Gezi'de, mecburen, kendileri ve çocukları eylem peşinde koştu. Bunu, şiddete bulaşmadıkları sürece, memnuniyetle karşılıyor ve destekliyorum. Umarım dilleri de çok geçmeden sivilleşmeye ve medenileşmeye başlar. Savaş diliyle barışçı olunamaz ve barış kurulamaz. İkincisi, muhafazakâr taban evinde oturup şımarık bir azınlığın taşkınlıklarını, seçilmiş iktidarı alenî darbe veya sokak şiddetiyle alaşağı etme çabalarını seyretmek yerine partisine ve siyasî liderlerine meydanlara dökülerek sahip çıkma eğilimi ve alışkanlığı kazanmaya başladı. Bu demokrasinin çok hayrına bir gelişme. Böyle bir hava, eğilim, irade, çaba 1950'lerde var olsaydı Adnan Menderes'e karşı ya

darbe yapılamaz ya da “halkın sevgilisi” alçakça idam edilemezdi. Demokrasi kesintiye uğratılamazdı. Dindar mütedeyyin demokrat kesimler ve dindar olmayan demokratlar demokrasiye yapılacak müdahalelere karşı her meşru yol ve yöntemle direneceğini söz ve eylemleriyle açıkça beyan ederse kötü hevesliler ayağını denk almak zorunda kalır. Gezi işgali siyasi kültürümüzün bu istikamette ilerlemesi için bir kıvılcım çaktı.

Gezi Politik Ekonomisi: Barbarlığa Çağrı

Gezi’de bir politik ekonomi felsefesi de boy gösterdi. Bu felsefeyi anlamak ve anlamlandırmak için epeyce malzemeye sahibiz. Ben şahsen Gezi’yi ziyaret etme ve işgalin ekonomik boyutlarını bizzat gözlemlene fırsatı buldum. Ayrıca, Gezi’ye şu veya bu sebeple takılan öğrencilerimden ve arkadaşlarımdan da çok bilgi edindim. Gazeteleri her gün santim santim okudum. Televizyonların başından saatlerce kalkmadım. Bu kaynaklardan edindiğim bilgilerin hepsini bir araya getirince aşağı yukarı tamamlanmış bir tablo karşımıza çıkıyor. Bu tablonun ana özelliklerini aşağıdaki gibi özetleyebilirim. Gezi’de, kollektivist felsefenin hükümranlılığı yüzünden, beklenene üzere, bir ilkel komün ekonomisi kurulmak istendi. Kimse bu modelin, Marksistlerin iman ettiği gibi, ilkel küme toplumlarının ekonomisi olduğunu sanmasın. Thomas Mayor’ın geçen sene yayımlanan (Liberal Düşünce’nin bu sayısında yer alan) çok güçlü bir makalesinde işaret ettiği üzere, özgürlüğe dayanan ilk küme toplumlarında kollektivist değil bireyci ekonominin özellikleri hâkimdi. Özel mülkiyet ve gönüllü mübadele vardı. Dayanışma da gönüllüydü. Kollektivist komün ekonomileri kendiliğinden ve gönüllü olarak değil, planla ve zorlamayla oluşturulmak istendi. Olabildiği kadarıyla Gezi komünü de öyleydi veya buna gidecek yoldaydı. Ömrü vefa etseydi, bu özellikleri iyice belirginleşecek ve kurumsallaşacaktı. Biliyoruz ki, bir kollektivist ekonomi asla kendiliğinden doğmaz, ancak ve yalnızca müteahhim bir merkezîyetçi gücün planlama ve zorlamasıyla hayat bulabilir.

Gezi sakinleri, oradaki varlıkları kaza ve hesaba katılmaya değmeyecek veya dengeyi değiştiremeyecek kadar küçük oranlı liberallerin haricinde, anti-kapitalistti. Bildik arkaik sol gruplar da, sendikalar da, “anti-kapitalist Müslümanlar” da öyleydi. Anti-kapitalist olmak ne demektir? Piyasaya ve piyasanın bütün kurumlarına karşı olmak demektir. Parayı, pazarı, özel mülkiyeti, gönüllü mübadeleyi, serbest ticareti, finansı ve bütün bunlara dayanan tüm toplumsal hayat pratiklerini dışlamaktır. Nitekim, Gezi’de, bir “Devrim Market” kuruldu. Markette çeşidi az olmakla beraber (başka türlü olamazdı) mallar ihtiyaç sahiplerine, güya, “bedava” verilmekteydi. Bu “bedava” dağıtımı, daha doğrusu maliyetini başkalarının karşıladığı malların Gezi ey-

lemcilerine bedelsiz dağıtılmasını mümkün kılan elbette kapitalizmin ta kendisiydi. Ama arkaik devrimcilerin bunu görececek kavrayış ve feraseti yoktu. Devrim Market gönüllü bireysel bağışlara ilaveten heyecana kapılan devrimci holdinglerin fedakâr bağışları sayesinde de ayakta durdu. Geziciler para ve kredi kartı gibi araçları da yasaklama yolunda adım attı. Zaten devrimciler parayı sevmez. Para ve kredi kartı onlara göre büyük günahlardır. Kalabalığı görüp iş yapma fırsatı doğduğunu düşünen seyyar satıcıların parka girmesi de yasaklandı. Asayişli sağlamak üzere Devrim Polisi kuruldu. Bir sosyalist fraksiyona (Sosyalist Demokrasi Partisi'ne – SDP) asayişli sağlama görevi verildi. Bu asayişin ekonomik faaliyetleri de kapsamı kaçınılmazdı ve nitekim bu istikamette ilk adımlar zaten atılmıştı. Demek ki, Gezi anlayışı serbest ekonomik faaliyete taraftar değildi. Rekabeti hoş görmemekteydi. Merkeziyetçi ve planlamacıydı.

Gezi'de bir üretim faaliyeti yoktu. Elbette, pek olamazdı da. Hem denemenin çapı yetersizdi hem de devrimcilerin oradaki zamanları kısa oldu. Ama hâlâ yapılabilecek şeyler var. Gezi ekibini meselâ Kazlıçeşme'ye yerleştiresek ve başlarının çaresine bakmalarını isteseydik, ortaya, üretim ve dağıtımın merkezî olarak planlandığı bir ekonomik yapı çıkardı. Bu ne anlama gelirdi? İlk olarak, inanılmaz derecede düşük, barbarlığa yakın bir refah seviyesi. Dolayısıyla, açlık ve sefalet... Korkarım Nişantaşı-Etiler hattı devrimcileri buna katlanamazdı. Gezi gençliği Kasımpaşa veya Tophane gençliğinin refah seviyesinde yaşamayı göze alabilir mi? Hiç sanmam. İnternet bağlantılı lüks elektronik cihazlara, pahalı spor ayakkabılara, markalı tişörtlere, pahalı parfümlere kolay kolay veda edemezlerdi. İkinci olarak, özgürlük yokluğu. Kimin neyi ne kadar üreteceğine ve kimin neyi ne kadar tüketiceğine bir merkezin karar verdiği yerde özgürlük yaşayamaz. Aman ha, park forumlarında herkesin söz hakkına sahip olduğu süreçlerle bu işler çözülebilir sanmayalım. Hiç değilse Mustafa Erdoğan'ın ilgili makalesini okuyarak "müzakereci demokrasi"nin açmazlarını ve sınırlarını öğrenme şansımız var. Tarihin başında değiliz. Amerika'yı yeniden keşfetmeye ihtiyaç yok. Ekonomik üretim aylak zevzekliğine benzemez, ciddi bir faaliyettir, zira, nihaî tahlilde, insanın beka mücadelesinin aracıdır. Ekonomik kararların bireyler tarafından alınması ve ekonomik davranışların piyasa kurumları tarafından koordine edilmesi demek olan kapitalizmi reddederseniz, onun yerine mecburen bir şey koymanız gerekir. Çünkü kaynakların nasıl istihdam edileceği, üretimde hangi kaynak bileşimlerinin kullanılacağı asla ortadan kalkmayacak bir problemdir. Piyasanın işlemesine müsaade edilmiyorsa, onun yerini müthiş bir zorlama gücüne sahip bir merkezî otorite alacaktır. Böyle bir otorite, ekonomik planların uygulanabilmesi için, bütün ekonomik hayatı yukardan aşağı akan emirler toplamına

dönüştürür. Bu otorite bireyleri kendilerine verilen görevleri ifade gösterdikleri her sapma, her başarısızlık için cezalandırır. Basit insanî hataları dahi ideolojik ihanet muamelesine tabi tutar. Hayek, Mises gibi büyük yazarların on yıllarca önce işaret ettiği üzere, bu tarz hem yoksulluk hem de tahakküm üretir. Haksızlık etmeyelim, en çok “Nutuk” ve “Çılgın Türkler” okuyan bir gençliği bunları bilmediği için suçlayamayız. Ama ekonomik özgürlüğün temellerinden habersiz kimseleri de asla ve kat’a özgürlükçü sayamayız.

Sonuç

Gezi eylemcilerinin büyük bölümünü iyi niyetli insanlar olarak gördüm. Ama bu onların parçası olduğu süreç sonuna kadar işleseydi iyi sonuçlara ulaşmış olacaklarını göstermez. Bu tür olaylarda sonuçlar hâkim siyasî felsefeye ve kimlerin örgütlü ve planlı olduğuna bağlıdır. Gezi felsefesi Türkiye’ye egemen olsa neye yol açardı? Bununla ilgili doğrulanma ihtimali yüksek tahminlerde bulunmak için G. Orwell’in meşhur Hayvan Çiftliği romanından yararlanabiliriz. Roman özgürlük ve refah umutlarıyla bir çiftlikte “devrim” yapılmasıyla başlar. Başlangıçta her şey çok iyi gitmektedir. Kardeşlik ve umut havası herkese hâkimdir. Ancak, bir şeye karşı olmak neyin istendiğini göstermeye yetmediğinden ve bazı iyi hedefleri seçmiş olmak o hedeflere ulaşılacağını garanti etmeye yetmeyeceğinden işler değişmeye başlar. Kollektivist sosyalist felsefe bir süre ekonominin hem üretim hem tüketimle planlanması üzerinden tüm toplumu kontrol etmeye başlar. Bu arada çıkan iktidar kavgası da yaraya tuz basar. Sonuç tam bir felakettir. Gezi’den de bana göre çıksa çıksa benzer bir sonuç çıkardı. Bu elbette Gezi’nin daha küçük resimlerde bazı faydalar sağlamadığını göstermez. “Mustafa Keser’in askerleri” sloganının “Mustafa Kemal’in askerleri” sloganını bitirmesi, hükümetin üzerinde çalıştığı demokratikleşme paketinin genişletilmesi ve acilleştirilmesi ihtiyacını hatırlatması gibi. Ama bu faydalar büyük ve en tehlikeli resmi gözden kaçırmamızı makul ve meşru kılmaz.